

ŽIVOT NA JIZERCE V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Výřez ze sekce IV Müllerovy mapy Čech. (1720, *Mappa geographica regni Bohemiae in duodecim circulos divisae cum comitatu Glacensi et districtu Egerano*).

Realitu i tradiční pomístní názvy mnohem lépe odráží jen o osm let mladší monumentální Müllerova mapa Čech. Úctyhodný rozměr 2,4 × 2,8 metru umožňuje zobrazit i větší podrobnosti. Nejmohutnější hraniční hřbet je zde pojmenován *Iser-kamm, montes* (odpovídá přibližně Vysokému Jizerskému hřbetu). Osada Jizerka je zde zanesena jako *Lingles Baude*, při-

Okolí Jizerky na prvním vojenském mapování z let 1780–83. Obrázek vznikl digitálním spojením dvou sousedních mapových listů. (Laboratoř geoinformatiky UJEP Most)

čemž každému slovu odpovídá jedno kolečko označující ves nebo skupinu domů. Reflektuje to skutečnost, že Jizerka se zpočátku skládala ze dvou oddělených enkláv. Podivné první slovo je podle všeho zkomoleninou jména Elias Linke, což byl jeden z prvních osadníků. Ostatně se s ním ještě setkáme. Bukovec je zde označen nám již známým jménem *Keulichte buchberg m.* V této podobě se pak na mapách objevuje ještě dlouho.

Zvláštní je, že zemská hranice je na Müllerově mapě stále vedena po Vysokém Jizerském hřbetu, jak to viděla česká strana před vyřešením zmíněného hraničního sporu. Stejnou chybu najdeme i na mapě Horní Lužice z roku 1759, vytištěnou v Amsterdamu Petrusem Schenkem (*Geograph. Delineation des zu denen Kuhr Saechsischen Landen gehoerigen Marg-graftums Ober Lausitz...*). Zde už je zvlášť uveden *Mittel Kamm* (Střední Jizerský hřbet), osada pod ním se opět skládá ze dvou částí – *Klein Iser* a *Buch Berg* – a nad ní se tyčí nám už známý *Keulige Buch Berg*. To v Atlasu Slezska a slezských knížectví z roku 1752 (Homann-dědicové, Norimberk) si dohodnutý průběh hranice přirozeně pohlídlí.

Zajímavý je pohled na mapu tzv. prvního vojenského mapování, které probíhalo mezi lety 1780–83. Nebylo ještě založeno na trigonometrickém měření, vzdálenosti v terénu vojenští přídelenci jen odhadovali, v lepším případě odměřili krokováním. Do hůře přístupných vrcholových oblastí Jizerských hor se nejspíš vůbec nedostali a zdejší místa zakreslovali pouze na základě popisu od místních lesníků. Z toho pramení množství chyb. Například u Velké Jizery je uvedeno *Gr: Iser oder (= nebo) Striker hauser*. Druhé jméno ale označuje dnešní Mýtiny, ležící až nad Harrachovem. Na sousedním mapovém listu už je pojmenování uvedeno správně. Na mapě najdeme i množství potoků a hor, které nikdy neexistovaly. V reproduovaném výřezu je to třeba velký pravostranný přítok Jizerky, podle mapy pramenící poblíž místa označeného jako *Stein Kope*, což je německý název pro dnešní Káni hnízdo, nacházející se už na opačné straně Vlašského hřbetu nad Soušskou přehradou. Je zřejmé, že detaily zemského reliéfu ve špatně přístupném terénu nebyly pro tehdejší kartografy přesně zjistitelné, a tudíž na ně nelze spoléhat. Mnohem významnější byla z vojenského hlediska sídla, cesty, mosty a orientační body v krajině, například kostely a křížky. Jejich zakreslení je sice v detailech opět schematické, ale podává už mnohem pravdivější obraz.

Osada Jizerka má na mapě hned několik názvů. V nivě říčky Jizerky jsou zakreslena čtyři stavení s označením *Link Elis oder (= nebo) Klein Iser Hauser*. V její výše položené části pod Bukovcem je dalších pět domů s prostým pojmenováním *Bauden*. Jsou-li počty správné (poloha jednotlivých stavení už ne), tak tady na počátku osmdesátých let 18. století stálo devět domů a Hojerhaus, tedy o tři více než uvádí zpráva z roku 1769. Pojmenování po Eliasi Linkem dává tušit, že se skutečně jedná o jednoho z prvních osadníků. Pro vojenské účely, kterým měla mapa především sloužit, byly důležité i počty obyvatel a koní. Tyto údaje jsou napsány po straně mapového listu. Bohužel právě u položky *Iser Häuser Kl.* je mapa poškozena a čísla jsou téměř nečitelná. Jisté je, že zde nebyl žádný sedlák, v kolonce domkaři je dvouciferné číslo začínající jedničkou (snad 13) a počet koní je již téměř nečitelný (mohla by to ale být nula).

Z okolního osídlení jsou zakresleny tři domy Václavíkovy Studánky (*Der Watzelsbrun*), samoty Na Kobyle a Hojerův dům, 21 stavení Velké Jizery a 8 domů na Souši (*die Dör hauser*). Chybí Smědava a kupodivu i Orle, které tehdy již prokazatelně existovalo.

Z cest jsou vyobrazeny všechny hlavní směry. Jizerkou prochází hlavní komunikace z Polubného do Bílého Potoka. V místech, kde cesta vychází z lesa, je u ní zakreslen křížek. Pod Bukovcem z ní odbočuje Celní cesta, pokračující kolem Hojerovy samoty na Velkou Jizeru. Na opačnou stranu odbočují dvě komunikace přes Vlašský hřbet do oblasti Souše, vedoucí přibližně ve směru dnešních žluté a modře značených turistických tras. Chybí jen cesta podle říčky Jizerky k jejímu soutoku s Jizerou. Asi tehdy vedla ke sklárně v Orle jen pěšina.

S postupným pronikáním sídel do vyšších poloh Jizerských hor začal koncem 18. století vzrůstat zájem i o dosud téměř ztracenou osadu pod Bukovcem, která rozhodně neslibovala snadné živobytí. Svědčí o tom seznam lidí, kteří si chtěli na Jizerce postavit dům. Sestavil ho revírník Joseph König a nese datum 27. března 1795. Ze smržovského panství to bylo 11 žadatelů, ze semilského 6, z jilemnického 3 a ze samotné Jizerky rovněž 3. Opožděně se přihlásil (11. dubna 1795) ještě Joseph Hoyer z čp. 7, tedy osamocněného Hojerova domu (Junker, 1995), který o čtyři roky později postavil dům čp. 14 (Helbig, 1899). Za projeveným zájmem pravděpodobně stojí nějaké pobídky, jak bychom dnes řekli, ze strany Clam-Gallasů, kteří chtěli více využívat vyšší polohy Jizerských hor. Ačkoliv poptávka převyšovala realitu, začala se Jizerka zalidňovat. Vždyť jen od zavedení popisných čísel v roce 1777 se počet domů postavených do konce století zdvojnásobil a v následujícím období dále rostl.

V období napoleonských válek byly severní Čechy dlouho stranou vojenských operací. Obyvatelé pocíťovali důsledky bojů jen zprostředkovaně, například když válkou vyčerpáné Rakousko vyhlásilo v březnu 1811 státní bankrot. Od jara 1813 však začaly jizerským podhůřím procházet oddíly obou válčících stran a 17. srpna 1813 obsadili Napoleonovi vojáci Frýdlant.

Tehdy se pod Pytláckými kameny usídlil jeden z vojenských zběhů. Nevíme, k jaké válčící straně patřil, jisté dokonce není ani to, jestli se jmenoval Hennrich nebo Heinrich. Pod skálou si vybuřoval prostý přístřešek a začal pytláčit. A pytlák byl pro panské hajné největším nepřítelem. Nejvíce je rozčilovalo, že si ze zastřeleného kusu vždy vybral jen nejlepší část a zbytek úlovku nechal hnit v lese. Starý Hennrich, jak mu říkali, musel bezpochyby přijít do styku i s obyvateli Jizerky, od nichž patrně získával různé k životu potřebné věci. Nikdo ho však neprozradil. Možná ze strachu, ale spíše proto, že donašečství se zde nenosilo a těžký úděl horalů zformoval

Prospectus de Iserwiesse versus Sudetos. Zatím nejstarší známé vyobrazení Jizerky s Bukovcem, které je součástí prvního oddílu (centurie) knihy Františka Wilibalda Schmidta *Flora Boemica inchoata, exhibens plantarum Regni Bohemiae indigenarum species*, vydané pražským nakladatelem J. G. Calvem v roce 1793. Mimořádný profesor botaniky na pražské univerzitě zkoumal mimo jiné i květenu v Jizerských horách a Krkonoších. Mědiryt má dva autory, jak bývalo dříve zvykem. Kresbu provedl pravděpodobně přímo v terénu G. Berka a podle ní pak tiskovou matrici vyryl J. Retschel. Rytinu objevil a v časopise *Krkonoše / Jizerské hory* 9/2009 uveřejnil Ladislav Burgert. Shodně s mapou prvního vojenského mapování je údolní část osady od horní části oddělena lesem. Dobře je rozlišen jehličnatý porost v nivě Jizerky a listnatý na Bukovci. Zdejší buky daly vzniknout i pojmenování *Mons fagorum* (Hora buků), které použil ve svém díle vydaném krátce po roce 1600 jelenohorský lékař a přírodovědec Caspar Schwenckfeld. (1793, převzato z Burgerta, 2009)

v jejich myslích souznělost s každým, kdo se tu odvážil žít. Snad už za Hennrichova života vznikla legenda, že jeho puška nikdy nemine cíl a že on sám je nepolapitelný. Jenže všeho do času. Jedno dne hajný z Jizerky Johann Stefan, zvaný Schneider Hansl, s kolegou Vinzenzem Hubem z hájovny pod Plochým vrchem zahlédli Hennricha, jak neozbrojený nabírá vodu z Příčné vody. Jednoruký Hub vystřelil, ale pytlák zmizel v lese. Několik dní se sem hajní neodvážili vydat, ale pak to Schneider Hanslovi nedalo a nedaleko od místa výstřelu našel bezvládné studené tělo. S několika

Hennrichův kříž a jeho výměna a imaginární portrét pytláka, který na něm v devadesátých letech visal. (VI/1960, foto M. Nevrlý, 21. 5. 2011, archiv spolku Patron)

